folklor/edebiyat, cilt:18, sayı:70, 2012/2

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kuramlarının Felsefi Temelleri

Gürsen Topses*

Giriş

Psikoloji biliminin ve onun uygulama alanı olarak kabul edilen rehberlik hizmet ve yardım alanlarını, kuşkusuz insan ve insan davranışları oluşturur. Birbirleriyle neredeyse zorunlu olarak ilişkili ve etkileşimli bütünlük oluşturan bu iki disiplin alanının temel amacı, insan davranışlarının nedenselliğini araştırma konusu yapmak ve psikolojik yardım boyutuyla da, insanın, kendisini ve başkalarını anlamasına, tanımasına; kendine daha yeterli, kendini tanıyan ve problem çözebilme becerileri gelişmiş bireyler olarak gelişmelerine ve sonuç olarak kendini gerçekleştirmelerine yardım etmektir.

Özel bir bilgi ve düşünüş türü olarak algıladığımız felsefe disiplini ise, tüm felsefe ve düşünce tarihi sürecinde "İnsan varlığına" ilişkin çok çeşitli düşünce dizgeleri, felsefi dünya görüşleri üretmiş, geliştirmiş ve tüm bu süreçler, insan bilimleri bağlamında yer alan psikoloji biliminin felsefi alt yapısını oluşturmuştur.

* Yard.Doç Dr. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Felsefe disiplinin "insan nedir" sorusu, psikoloji biliminin çeşitli kuramlarının oluşumunda kaynak ve kök görevi görmüştür. Psikoloji biliminin altyapısını oluşturan kişilik kuramları da denilebilirse bu sürecin sonuçlarının ürünüdür. Bu nedenden, insan ve insan davranışlarını inceleme ve araştırma konusu yapan psikoloji biliminin tüm kuramsal yaklaşımları; geçmişte ve şimdi boyutlarında yer alan insana yönelik dünya görüşleriyle yakından ilişkili bir bağ ve iletişim dokusu içinde olma niteliği taşırlar.

Felsefe Tarihi İçinde İnsan ve İnsan Problemi

Antik Yunan felsefesi içinde ünlü filozof Sokrates'in "Kendini bil!" önermesi, rehberlik disiplininin temel ilke ve amaçlarıyla özdeşleşir bir yargıdır. Aynı zamanda, erdemli olmanın, bilgili olmakla bir bütün oluşturduğu, insanın kendisini gerçekçi olarak tanımasının ve bilmesinin doğruya ulaşma sürecinde ön koşul olduğu anlamını da içerir. Tıpkı yüzyıllar öncesi Anadolu aydınlanması içinde büyük Türk düşünürü Yunus Emre'nin "İlim kendini bilmektir, sen kendini bilmezsin, bu nice okumaktır?" özdeyişinde olduğu gibi. Çünkü kendini tanıma ve bilme, kendi gerçeğini tanıma ve geliştirme, her türlü düşün üretimlerinin, bilim ve sanat ürünlerinin vazgeçilmez temelini oluşturmasının yanında, insanın kendini gerçekleştirmesinin de temel koşullarından sayılır.

Sokretes'in ardıllarından sayılan Kinikler, erdemli olmanın koşulunu, insanın bağımsız ve özerk bir kişilik geliştirmesiyle ilişkilendirirler. Bağımlılık, onlara göre erdemsizliğin tanımıdır. Bilgi temeline dayalı erdemlilik, içten bağımsızlığı, kendine yetebilmeyi, dahası özgür düşünebilmeyi ve istenç gücünün yüksekliğini gerektirir. Kinikler'e göre; doğa ile, yaşanan toplum değerleri ya da uygarlık arasında çatışma vardır. Bu görüş, Frödyen psikolojiye özgü ide-süper ego çatışmasıyla önemli bir benzerlik gösterir.

Sokrates okullardan Kyrene okulunun düşünürleri ise "doğaya uygun bir yaşam " isteğini ileri sürmeleri, onlara aydınlanma düşünürü Rousseau'ya alt yapı oluşturacak biçimde insan ilgi ve yeteneklerini temel alan ve bu niteliklere uygun bir rehberlik ve eğitim hizmetinin gerekliliğinin savunucusu olan görüşlerin ilk temsilcileri olma niteliğini de kazandırmıştır (Gökberk, 1990).

Her iki okulun insana yönelik dünya görüşü ise, rehberlik disiplinin amaçlarıyla neredeyse örtüşür niteliktedir. Çünkü rehberlik yardımının temel amaçlarından birincisi, öncelikle; (a) yeterli bir kişilik edinme, (b) daha özerk ve bağımsız kişilik yeterliliğini kazanma ve (c) problem çözme yeterlilikleri gelişmiş insan niteliğidir.

Diğer bir Antik Yunan düşünürü Herakleitos'un "bir ırmakta iki kez yıkanılmaz" önermesi, doğada ve toplumsal yaşamda değişimin kaçınılmazlığını vurgulamasının yanında, "şimdi" nin, yaşanılan anın önemine dikkat çekmesi ve dolayısıyla da

varoluşcu kuramın temel kavramlarından olan "otantik" kavramınının anlamına yaklaşması açısından önemlidir. (Dökmen, 2003) Platon'da bireyi temel alan "individüalist" yaklaşım, toplumsal bir çerçeve ve bütünlük içinde değerlendirilir. Bilginin doğrudan "erdem" olduğu görüşünün yanında, yine rehberlik disiplininin amaçlarıyla ilişkili olarak; insanın kendine yeterli, bağımsız olmasının insan yetkinliğinin temel bir özelliği olarak kabul edilir.

Aristotales'in insan felsefesinde, insanın toplumsal bir varlık olmasına vurgu yapılırken; kendine yeterli, özerk, istenç ve akıl gücünü kullanabilme yeterliliğinde olan yetkin ve gelişmiş insanın temel niteliği ön plana çıkar. Septik düşünürler ve Epikiros için de yetkin insanın tanımı; özerk bir kişilik, özgürlük, kendine yeterli olma gibi niteliklerle betimlenir. Epikuros, özgürlük kavramını zorunluluğa karşı bir sav olarak öne sürerken, insan varlığını," kendi yazgısını kendisinin oluşturması gereken bir varlık" olarak tanımlar. Epikuros'a göre istenç (irade) gücü, insanın kendisini yapma sürecinin belirleyici gücüdür. Epikuros'un bu felsefi görüşü, yıllar sonra existantialist felsefenin temel önermesi olan "varoluş (existance), öz (essens) den önce gelir, yani "insan kendi yazgısını kendi özgür iradesiyle yaratır" yargısının altyapısını oluşturacaktır (Bozkurt, 2008).

Hellenistik dönemin ünlü düşünce akımı Stoa felsefesi, öncelikle bireyi (individüalist), öz yeterlilikleriyle geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi gereken bir varlık olarak kabul eder. Bu söylemiyle hümanistik psikolojinin "kendini gerçekleştirme"(self actualizing) kavramıyla uyum içinde olur. Bu özerk ve birey olma kimliğini taşıyan varlık ise, dünya vatandaşlığını ve insanların kardeşliğini onaylayan, evrensel (üniversalist) bir varlık olma niteliğini de içinde barındırır aynı zamanda. Çünkü Stoa felsefesinde bireysellik (individüalizm) ve dünya vatandaşlığı (üniversalizm) iki başlı dev olarak bir arada bulunurlar.

Roma döneminin düşünürü Çiçero, insan kavramının, benlik yapısının (ego gücü) gelişmişliğine, içten olgunlaşmasına ve içsel yetkinlik düzeyinin yüksekliğine ayrı bir önem verir. Çiçero'ya göre; insanın kendisini tanıması, bilmesi, kendisiyle uyumlu bir barışıklık içinde olmasının, erdemli olmanın vazgeçilmez koşulları olarak nitelendirilir (Timuçin, 1997). Tüm bu yaklaşımlar ise, bugünün rehberlik etkinliklerinin amaçları ve psikolojik sağlığın amaçlarıyla örtüşür nitelik taşır.

Hellenistik dönemin ünlü düşünürü Epiktetos ise, insan aklının düzenleyici rolünü , öz yeterlilikleri gelişmiş olan insanın erdemli olma niteliğiyle eşleştirir.. Bu erdemli olma düzeyi ise, insanın mutlulukla ilgili duygu düzeyiyle yakından ilişkilidir. Çünkü birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini bütünleyen niteliklerdir onlar.

Roma döneminin ünlü düşünürü Seneca, sorumluluklarını ve görevlerini öne çıkaran, yaşama karşı bilinçli ve anlamlı bir duyarlılık içinde olan insan tipini öne çıkarır. Bu temel yaklaşım bağlamında, insanı erdemli kılmanın temel ölçütü, bağımsız ve yeterlilikleri gelişmiş insan tipidir (Gökberk, 1990).

16. yüzyıl Renaissance düşüncesi ve hümanizması, Avrupa Skolastik dönemin ardından Tanrı merkezli (teosantirik) insan görüşünden sıyrılarak, "insan" denilen varlığın gizemini çözmeye çalışan çok boyutlu bir anlayış ve düşünce sistematiğini açımlamaya çalışır. Aklın öne çıkardığı düşünsel üretim ve sanatsal etkinlikler, insanı daha çok anlamaya çalışan çabaların ürünü olarak gitgide zenginleşir (Akarsu, 1979).

Petrarca bu sürecin belki de ilk temsilcilerindendir. Petrarca bu çaba içinde, insan benliğini arar, insanın özgür kişiliğini ve insanı odak konusu yapan kültürü geliştirme çizgisinde savlar geliştirir. Çünkü ona göre insan, tüm gizil güçleriyle donanımlı bir çekirdek varlıktır.

Macchiavelli, aynı düşünce çizgisi içinde, insanın doğrudan bir doğa gücü olduğunu, özgür ve özerk olma niteliğiyle gelişmeye açık bir varlık olma özelliğini vurgular. Bu süreç 16-17. yüzyıllar içinde sanayileşme sürecinin hız kazandığı yıllardır ve ekonomik liberalizmine koşut olarak kültürel liberalizmin aynı hızda geliştiği dönemlerdir ve Montaigne, işte bu süreç içinde, ünlü "Denemeler" adlı yapıtında kendi benliğini sorgulama konusu yapar. İnsan gerçeğini keşfetmek ana konusudur Montaigne'nin. İnsanın kendini tanıyarak, kendini keşfedebileceğini özellikle vurgular bu yapıtında. Mutluluk, özgürlük, insan doğası, ölüm, insanın istekleri, dostluk, aşk, ruh ve beden, kendimizi anlatmak vb, hep Montaigne'de insanın arayışının simgeleri olarak irdelenir. Bu düşünce yaklaşımı ise, rehberlik kavramının amaçlarıyla çok yakından ilişkili olduğu açık ve seçiktir (Montaigne, 2009).

> " ....Ruhumuzun ele avuca sığmayan akışını gözlemek, onun karanlık derinliklerine inmek, türlü durumlarındaki bunca incelikleri ayırt edip yazmak sanıldığından çok daha zorlu bir iştir. Öte yandan, bu işin o denli garip bir zevki var ki, insanı dünya işlerinden çekip alıyor. Bir kaç yıldır düşüncelerimin kendinden başka bir amacı yok; yalnız kendimi sorguya çekiyor ve inceliyorum"(Timuçin, 1997).

Renaissance düşüncesiyle birlikte, skolastik felsefenin Tanrı merkezli insan görüşü, tersine çevrilerek, insan aklı ve duygularının öne çıktığı bir dünya görüşü sergilenir. Rationalizm, bu dönemlerin öncü felsefesidir. Descartes, Spinoza Leibniz'in yanında , Petrarca, Macchiavelli, Montaigne insanı keşfetmeye, anlamaya çalışan düşün ürünleri geliştirirler. İnsanın özgür ve özerk yapısıyla gelişmeye açık nitelikler taşıyan bir varlık olduğuna ilişkin savlar sergilerler (Gökberk, 1990). 16. yüzyılın Fransız filozofu Descartes, "Düşünüyorum, o halde varım" şeklindeki akıl yürütmesinde var olma bilincini, bir çeşit "ışıklanma" olarak niteler, ışıklanmanın öteki adı ise "farkındalık" (awareas) dır. Yani kendi varlığını birden keşfetmedir. Başka deyişle Descartes, varoluşunu, düşüncesinin açık seçikliğiyle algılamış olur.

Spinoza felsefesinde de açık seçik düşünme, yani farkındalık (ayırt edicilik) algısı, erdemli olmanın ve özgürlüğün koşulu olarak yorumlanır. Böylece Spinoza'ya göre özgür ruh, özgür düşünceyi, özgür düşünce ise öz bilinci üretir. İşte bu öz bilinç doğrudan yine "farkındalık" kavramıyla örtüşür. Spinoza'ya göre kendini gerçekleştirmenin koşulu, insanın kendini ve düşüncesini açık seçik algılamasıyla, yani kendine özgü "farkındalığının" oluşmasıyla ortaya çıkar. Farkındalık ise, gestalt, varoluşçu ve hümanistik psikolojik danışma kuramının psikolojik sağlıkla ilgili temel bir kavramıdır.

Spinoza rehberlik ve psikolojik danışma disiplininin temel kavramlarından olan "kendini gerçekleştirme" (self actualizng) kavramıyla yakından ilişkili düşünce açıları geliştirir. Spinoza, doğa yasası gereği hem bedenin, hem de "ruh" olarak niteliği psikolojik yapının da doğasal olarak hep gelişme eğilimi içinde olduğunu vurgular (Gökberk, 1990). İndividüalizm (bireycilik) ve insanı bireysel bir kimlik olarak görme ve anlama yaklaşımının kökleri ise aydınlanma felsefesine doğru gelişip olgunlaşan sürecin sonlarında gerçekleşir.

18. yüzyıl aydınlanma felsefesi, insanı ve insan aklını öne çıkarmasının yanında, insanın doğuştan özgür, eşit, saygın ve değerli olmasını, insanın doğuştan kazandığı bir nitelik olarak kabul eder (Kapani, 1987). Doğal hukuk ve doğal haklar, aydınlanma düşüncesinin temel düşüncesidir. 1789 Fransız devriminin "İnsan ve Yurttaş hakları" bildirgesinin 1. maddesinde; insanların doğuştan özgür ve eşit olması gerektiğinin tanımı verilir . 1787 ABD Anayasının bildirgesi ve 1948 tarihli insan hakları evrensel bildirgesinin 11. maddesinde, insanların doğuştan haklar yönünden eşit doğdukları, özgür ve eşit kalmayı sürdürdükleri ve herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ve benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayrım gözetmeksizin bildiride yer alan tüm hak ve özgürlüklere sahip oldukları vurgulanır.*

İnsan kavramıyla ilgili tüm hukuksal ve siyasal düzlemde insan, ekonomik ve toplumsal gerçeklikler bağlamında ele alınmasa da; eşitlikçi, özgürlükçü ve doğuştan değerli, saygın bir varlık olarak yorumlanır ve değerlendirilir. Amerikalı psikolojik danışma kuramcısı Carl Rogers'ın insana yaklaşımında temele aldığı "koşulsuz saygı" ilkesi, aydınlanmacı felsefenin bu dünya görüşünden esin ve güç alan bu altyapı üzerine yerleştirilmiş belirleyici bir ilke olarak kabul edilebilir.

Rehberlik Psikolojik Yardım Sürecinde: İnsan Davranışlarına Yönelik Amaçlar

Yukarıda felsefe tarihinden alınan örneklerden anlaşılacağı gibi rehberlik ve psikolojik danışma kuramlarının genel ve özel amaçlarıyla genel olarak aydınlanmacı felsefenin dünya görüşü arasında çok yakın örtüşme noktaları ve

* İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Resmi Gazete, 27 Mayıs, 1949, No. 7217

yakınlıkları bulunur. İlk çağlarda gerekse yeni çağlarda aydınlanmacı düşünürlerin insana yönelik dünya görüşleriyle, bugün rehberlik hizmetlerinin ve genel olarak da psikolojik danışma hizmetlerinin amaçları arasında önemli benzerliklerin bulunduğu görülür.

İnsana yardım hizmeti olarak, rehberlik disiplininin etkinlik ve uygulamaları, insanı "özgün bir birey, biricik bir varlık olarak kabul etme sayıltısına dayanır. Bu birey, aynı zamanda kendini gerçekçi olarak tanıyabilen, kendini keşfetme çabaları içinde olan bir bireydir. Kendini olumlu ve olumsuz nitelikleriyle kabul eden ve kendisiyle uyumlu ve barışık olan bireydir. Problem çözme yeterlilikleri gelişmiştir. Karar verebilme ve seçimler yapabilmesinde kendini özgür hisseder. Kendine yönelik benlik tasarımıyla toplumsal gerçeklik arasında dengeyi sağlayabilir niteliği vardır. Kendini gerçekleştirme sürecinde yeterli bir kişilik olduğunu bilir ve belirlediği amaçlara ulaşma yönünde çetin uğraşlar verilmesi gerektiğinin de bilincindedir.

Psikolojik Danışma Kuramlarının Felsefi Boyutları

İnsan davranışlarını açıklamaya yönelik psikolojik danışma kuramları, aynı zamanda insanla ilgili dünya görüşleri, insana ilişkin felsefi dünya görüşlerini de kendi içlerinde taşırlar. Aşağıda ise kuramların felsefi boyutları temel nitelikleriyle özetle belirlenmeye çalışılmıştır.

Davranışçı Psikolojik Danışma Kuramı

Psikoloji biliminin ilk ortaya çıktığı 19. yüzyılda Wilhem Wunt'un, yapısalcı (strüktüalist) kuramı, rationalist felsefesinin uzantısı olarak "bilinci", insan aklını araştırma ve inceleme konusu yapmıştı. Davranışçı kuramlar ise bu kurama tam karşıt bir savla "bilinç" kavramını yadsıyarak doğrudan gözlemlenebilir ve deneylenebilir davranış örüntülerini inceleme ve araştırma konusu yapan bir görüşü öne çıkararak kuramlarını geliştirirler. Bu süreçte J.Locke'un empirist bilgi kuramı temel çıkış noktası olur. Yani insan bilincinde doğuştan hiç bir şey yoktur. İnsan doğası diye bir özellik de yoktur, insan doğuştan nötrdür. Her şey, çevresel etmenlerin ürünüdür ve öğrenilerek oluşur, yapılanır. Böylece, U (stimülüs)-T (respont) ilişkisi hem davranışın hem öğrenmenin yeni bir ürüne dönüşmesinin formülü olur. Rusya'da kendine özgü araştırmalar yapan tıp adamı Pavlov'un da etkisiyle formül, bu kez U-O-T ilişkisine dönüşür.

Davranışçılara göre "bilinç, hareket halindeki beyinden başka bir şey değildir." Kortikal (beyin korteksi) uyarım davranışların temelidir (Arkun, 1963). Genel olarak davranışçı kuramcıların özel bir kuramcısı olarak kabul edilen Rus fizyoloğu Pavlov'a göre insan doğanın parçasıdır, dolayısıyla madde ve enerji içerir. İnsan

yaşamını kapsayan sinirsel faaliyetler dinamik enerji sisteminin türevleridir Başka deyişle psikolojik süreçler fizyolojik süreçlerle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Pavlov'un bu belirlemeleri, kuramın materyalist niteliğini önemli ölçüde yansıtır.

Davranışçı kuramların bilgi kuramının temelinde, empirizm olduğu gibi, pozitivizm, dahası pragmatik bilgi kuramları da yer alır. Pragmatist niteliği ise, kuramın süreçten çok, ürüne, yararlı olana daha ağırlıklı olarak önem vermesinden kaynaklanır. Ayrıca, değiştirilmek istenen hedef davranışlarının açık seçik belirlenmesi, tanımlanması gereği, kuramın başkaca temel niteliğidir (Corey, 1982). Davranışçılığın Watson kaynaklı klasik kuramcıları ise, benlik, ruh, bilinç vb doğrudan gözlemlenemeyen davranışları terminolojilerinden çıkarırlar ya da gözlem alanlarına sığdıramadıkları için yok sayarlar. Kuramın pozitivist niteliği doğrudan gözlemlenebilir ve deneylenebilir davranışsal süreçleri inceleme konusu yapmasından kaynak alır. Jonh Dollard, Neal Miller, Albert Ellis, Eric Berne gibi kuramcılar ise, duygusal süreçlerin yanında; aklı, bilinci yeniden öne çıkarır, duyguların yönetimini yeniden bilince veren Albert Ellis'in "akılcı-duygusal terapi" gibi kuramlar geliştirirler (Gökberk, 1990).

Psikoanalitik Psikolojik Danışma Kuramı

Freud'un psikoanalitik kuramı, insanın ontolojik konumunu, biyo-psişik-toplumsal bir varlık olarak niteler. İd; biyolojik, ego; psikolojik, süper ego da, toplumsal nitelikleriyle kişiliğin temel ögelerini oluştururlar. Ancak Freud'un incelediği insan, toplumsal çevresel etkenlerden uzakta bir insandır, toplumsallık bireysel kimliğinin üst beninde (süper ego) yer alan bir niteliktir.

Freud, psikoloji tarihi içinde, bilinç (conscious) kavramına, önbilinç (preconscious) ve bilinçdışı (unconscious) gibi derinlikli iki özgün boyutu daha kazandırır. Felsefe tarihi içinde Leibniz bilinci en yüksek monad olarak tanımlarken, "liemen" kavramını bilincin altında bir bölge anlamında kullanmıştır (Gökberk, 1990).

Freud'un libidonal enerji kavramı, cinsel enerjiyi içeren yaşam enerjisi olarak adlandırılırken, Lavoisier'in enerjinin yoktan var olmayacağı, var olanın da yok olmayacağı, ancak yön değiştirebileceği görüşü temel alınır. Bu anlamıyla Freud'un biyolojik enerjiye bakış açısı pozitivist ve materyalist bir süzgeçten geçirilerek temellendirilmiş olur (Geçten, 1982).

Freud'un ardılları olarak kabul edebileceğimiz Adler ve Erich Fromm'un kişilik kuramlarında insan davranışlarını toplumsal, çevresel bir bütünlük içinde ele alan, toplumcu dünya görüşleri yatar ve her ikisi de Marksist felsefeye kendilerini yakın hisseden savlar geliştirirler. Adler'in "yaratıcı benlik" hümanistik psikolojik danışma kuramının "Kendini Gerçekleştirme" kavramının altyapısını oluştururken, Eric Fromm, çağımızın toplumlarında kitleleşme ve insan yalnızlığı probleminin çözümünü gerçekten toplumcu bir toplumsal düzenin arayışı içinde olur (Fromm, 1981).

Varoluşçu ve Hümanistik Psikolojik Danışma Kuramları

Varoluşçu felsefe, Edmund Husserl ve Heidegger'in fenomenolojik düşüncelerinin temelinde gelişen ve insan merkezli olma niteliği taşıyan çağdaş bir felsefedir. İnsan merkezli olması, psikoloji bilimine ve psikolojik danışma kuramlarına etkili bir biçimde yansımış olmasının temel nedenlerinden birini oluşturur. Felsefenin, psikoloji kuramlarına yansımasının en açık seçik görünümü varoluşçu felsefe içinde kolayca gözlemlenebilir. İrving Yalom, Rolle May ve Viktor Franklin varoluşçu felsefenin belirgin izlerini ve etkilerini taşıyan en önemli psikolojik danışma kuramcıları olarak bilinir.

Varoluşçu felsefenin birincil temel sayıltısı, varoluşun (existanse), özden (essens) önce gelmesiidir. Yani insanın varoluşu, tasarlanmasından, yani özünden öncedir. Ancak, sadece insan için varoluş, özden önce gelir. İnsan varoluşunun ve tüm gizil güçlerinin üzerine kendi özünü oluşturabilen tek varlıktır. İnsan, tüm insansal nitelikleriyle kendini yapabilen, gerçekleştirebilen bir varlıktır. Edilgen değil etkendir, eylem gücünü taşıyandır. Yaşama anlam veren insandır, insandan önce yaşam yoktur.

Varoluşçu felsefenin öteki önermeleri ise; insanın kendi gerçeğinden, hem özgür hem de sorumlu olmasıdır. Özgürlük ve sorumluluğun birbirlerinden koparılmaz bağını özellikle vurgular varoluşçular. İnsan aynı zamanda karar verebilen ve seçebilen bir varlıktır. Bu nitelik her insanın kendine özgü ego gücüyle kendi ayakları üzerine durabilen, problem çözebilen, özgüveni gelişmiş bir varlık olmasından gelir. Varoluşçu ünlü filozof Karl Jaspers'a göre, insan evrenin odağında bulunan bir varlıktır. Felsefe, insanı karar verebileceği ve kararlarının ışığında geleceğe yönelik eylemlerde bulunacağı bir dünya içine koyar. Bunu da insanı, kendi öz varoluşuna götürmek için yapar. Jaspers; "İnsanın kendi benini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde varoluş sorunu ortaya çıkar " der (Ritter, 1956).

Yine Karl Jaspers'a göre, her birey kendi varoluşunu yaşar. "İnsanın "burada oluşu" (Dasein) ile henüz bir "existance" oluşmaz. Ama süreç içinde oluşturabilir. Çünkü varoluş (existance) olma, doğrudan insanın kendisi olmasıdır, kendisiyle bütünlenmesidir. Varoluş bu anlamıyla bireysel bir çekirdektir, bir çeşit gizil güçtür. Bu gizil gücün gerçekleşmesi için, kişinin eylemde bulunması gerekir.

Birey olarak varoluşunu kazanan insan, aynı zamanda toplumsal varoluşunu da kazanmış olur. Yani toplum içinde, özgüvenli, saygın bir birey olma niteliğini de. Bireyin "kendisi" olması, ancak başka "kendi olanlarla" iletişim içinde olmasıyla gerçekleşir. Bu gerçekleştirmenin adı ise "varoluşsal iletişimidir". Jaspers, "Vermunft und Existenz" adlı yapıtında "existenz" kavramını "kendi olmak" olarak yorumlar. "Kendi olmak" ise, kişinin kendisiyle iletişim kurabilmesi anlamına gelir.

Dahası kendisiyle yüzleşebilmesi, kendi gerçekliğiyle tanışabilmesi anlamını taşır. Kendisiyle bağlantı ve iletişim kurabilen insan, başkalarıyla da bağlantı kurabilir (Ritter, 1956).

Kişinin kendisiyle iletişim kurabilmesi ve yüzleşebilmesi, hiç kuşkusuz psikolojik danışmanın temel yöntem ve tekniklerinden, amaçlarından birini oluşturur. Yüzleşme süreci, kişinin farkındalığının da önkoşulu olur.

Kiergegard'a göre yalnızlık ve kimsesizlik yaşantılarının ürünü olan kaygı duygusuyla yüzleşebilen insan, başka deyişle kendi gerçekliğinin ayırdına varan insan, varoluşunu gerçekleşme sürecinde ileriye yönelik adımlar atabilir (Wühl, 1964).

Heidegger de insanın kendisiyle bağlantı kurmasıyla, kendisiyle bütünleşmesiyle varoluşunu gerçekleştirebileceğini savunur. İnsan burada olandır, kendi iç çekirdeğiyle varoluşunu gerçekleştirebilir (Getan, 1982).

Jean Paul Sartre'a göre varlığın yabancısı hiçliktir. Varlık ve hiç, aslında karşıt tezlerdir. Varlıktan hiçliğin ayrılması sonucu varlıkta bir delik açılmıştır. Bu delikten, bireyin kendisi için varlık, kendi bilincine erişen varlık ortaya çıkmıştır. Böylece, sürekli yineleme içinde "kendinin bilinci" ve "kendi olan bilinç" gelişmiştir. Sartre'a göre insanın niteliği özgürlüktür. Özgürlük, insanın özünü oluşturma sürecinde itici güçtür, kendini gerçekleştirme yönünde bir süreçtir ve insanın özgürlüğü, kendi içinde taşıdığı olanaklar toplamıyla ileriye, kendi özünü yapmaya yöneliktir (Dökmen, 2006).

Varoluşçu düşünürlerin çokça kullandıkları "dasein" (orada olmak), insanın doğrudan "kendisi" olması, kendi farkındalığını yaşaması anlamına da gelir. Kendisi olmanın koşulu ise, kendisini tanımasından, keşfetmesinden geçer. Kendisini tanıyabilen insan ise kendi özünü yapabilir (Cevizci, 2009). Dasein kavramının bu anlamıyla, Gestalt psikolojisinin "burada ve şimdi" kavramıyla yakından ilişkisi vardır.

Varoluşçu felsefe ve psikolojik danışma görüşü "farkındalık" (awareas) kavramına ağırlıklı bir önem verir. "İnsan, fark ettiğini de fark edebilen tek canlıdır" der varoluşçu felsefe. Farkındalığı kazanmanın temel bir seçeneği ise "otantik" (şimdiyi yaşamak) yaşantıdan geçer. Ayrıca, Gestalt kuramının "burada ve şimdisi" ile de yakından ilişkili olur.

Görüldüğü üzere, varoluşçu düşüncenin köklerinde yer alan bu düşünceler, rehberlik ve psikolojik danışmanın amaçlarıyla örtüşür nitelikler taşır. Kendini keşfetme, yüzleşebilme, bağdaşım içinde olma, empatik iletişim, saydamlık, ayırt edilebilirlik (awareas), bütünlenme vb kavramlarının hemen tümü, rehberlik ve psikolojik kuramlarının hedefleri ve içerik yüküyle yakından ilişkilidir.

Hümanistik Psikolojik Danışma

Carl Rogers ve Abraham Maslow'un temsil ettikleri, hümanistik psikolojik danışma kuramının kökleri, önemli ölçüde existantialist psikolojik danışma kuramının felsefi temellerinde gizlidir. Örneğin "İnsan, özünü (essens) yapabilen bir varlıktır" önermesi hümanistik kuramda insan doğasına özgü olarak kabul edilen"özü gerçekleştirme (self actualizing dency) kavramıyla eş anlamlı bir içerik taşır. Yine Rogers'ın "benlik" (self) ve fenomenal alan kavramları, Husserl'in parantez içine alınmış, "saf benlik" kavramıyla yakından ilişkilidir.

Tüm görüş alanlarının yanında, Rogers'ın insan doğasını "iyi" olarak kabul eden görüş, idealist felsefenin değişmezlik kavramının simgesi "töz" (cevher-substans) kavramıyla anlam birliği gösterebilir. Başka deyişle, insanı varlığının doğuştan "iyi" ya da "kötü" olduğuna ilişkin temellendirmelerin gözlem ve deneysel verilerine dayanmayan spekülatif gerçekçi olmadığının göstergelerinden birini oluşturur.

Hümanistik psikoloji Maslow'un yaklaşımıyla aşağıdan yukarıya bir "gereksinmeler" sıralaması (piramidi) yaparken insanın fizyolojik gereksinmelerini diğer gereksinmelerin önkoşulu olarak en alt sıraya koyar. Bu yaklaşımıyla, K.Marks'ın, bir altyapı olarak öngördüğü ekonomik süreçlerin, belirleyiciliği olma niteliğiyle yakın bir görüş birliği içinde olur.

Hümanistik psikoloji, insan doğasını (eğer varsa) iyi olarak görmüştür. Ulaşılması gereken insan nitelikleri olarak "Kendini gerçekleştirmiş insanın" nitelikleriyle ilgili denenceler (hipotezler) geliştirmiştir. Varoluşsal bir yaşam sürme, kendini ve doğayı gerçekçi olarak kabullenme, yaşantılara savunmasız açık olma, sadelik ve doğallık, daha tam olarak işlevde bulunma vb, bunlardandır. Kendini gerçekleştirme kavramı ise, bugün rehberlik hizmet ve uygulama alanlarının ve genel olarak da rehberlik hizmetlerinin ilke düzeyinde temel amacı durumunda olan bir kavram olma niteliği taşır.

Hümanistik psikolojik danışma kuramı, "kendini gerçekleştirme" kavramıyla son derece önemli insan davranışları amacını tanımlarken, tıpkı varoluşçu düşünce gibi insanı toplumsal ve ekonomik gerçeklikten koparan bir insan tanımı içine yerleştirmiş ve bu yönüyle idealist felsefenin sınırları içinde gezinmekten kendini kurtaramamıştır.

KAYNAKÇA

Akarsu, B (1979). *Çağdaş Felsefe*, İstanbul: M.E.B.Yayınları
Babaoğlu. A (2002) *Psikiatri Tarihi*. İstanbul . Okuyan Us Yayını,
Bloom. B. (1976). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Çev: Dursun Ali Özçelik, Ankara:.M.E.B
Bozkurt (2008) *20. Yüzyıl Düşünce Akımları*., İstanbul. Morpo Kültür Yayınları
Bruno. F. (1982) *Psikoloji Tarihi*. Çev: Neslin Hisli. Istanbul. I.E.Fakültesi Yayınları
Cevizci, A.(2009) *Felsefe Tarihi*..Istanbul Say Yayınları
Corey, C.(1982) *Theoriy and Pradatice of Ccounseling and Psychotherapy*, Brooks, Cole Publişhing Campany. California
Dökmen, Ü.(2000) *Varolmak Gelişmek, Uzlaşmak*., Ankara: Sistem Yayıncılık
Einstein, A.(1976) *İzafiyet Teorisi*, Istanbul, Özgür Yayın
Geçtan., E(1992) *Varoluş ve Psikiatri* Remzi Kitabevi, Istanbul
Eric Fromm. (1981) , *Yeni bir İnsan-Yeni bir Toplum.* İstanbul. Say Kitap Pazarlama
Geçtan, E..(1982) *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar*, Ankara. A.Ü. Yayınevi.
Frankl, V.E.(1993) *İnsanın Anlam Arayışı*. Çev: S.Budak, Ankara. Öteki Yayınevi,
Gökberg, G..*Felsefe Tarihi*. (1990), İstanbul, Remzi Kitapevi
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1961) SBF İnsan Hakları Merkezi. Ankara
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1949) Resmi Gazete, 27 Mayıs, No. 7217
Münci Kapani. (1987). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
A Maslow 1970) *Motivasyon and Personality*, New York Pretıce-Hall, İncc
Moser, L.E. and Ruth Small (1963). *Counseling and Guidanca: An Exploratıon*, New York Prentıce-Hall, Incc
Montaıgne.(2009) *Denemeler,* İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları
Perls, F (1969). *Gestalt Therapy*. Verbatim. Utah:, New York. Real People Press
Ritter, J (1956) *Varoluş Felsefesi Üzerine.* İstanbul, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi
Rogers, C. (1954) *Psychotherapy and Personality Change*. New York Chicago Üniversitiy of Chicago Pres
Tan, H (1971) *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Ankara. Milli Eğitim Yayınları
Timuçin, A. (1997). *Düşünce Tarihi*, İstanbul. İnsancıl Yayınları,
Topses, G (1999) *Felsefeye Giriş*. Ankara, Turhan Kitapevi.
Üstün Dökmen (2003)*Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, İstanbul.. Sistem Yayınları
Verneaux, R (1994) *Existantializm Üzerine Dersler*. Çev: Murtaza Korlekçi. Erciyes Üniversitesi Yayınları
Wühl (1964) *Existantializmin Tarihi*. Çev: Bertan Onaran, İstanbul. Elif Yayınları,
Yalom, İ. (1999) *Varoluşçu Psikoterapi.* Çev: Z.İ Babayiğit. İstanbul . Kabalcı Yayınevi,

Özet

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kuramlarının Felsefi Temelleri

Bu makalede, felsefe disiplininin "İnsan nedir?" sorunsalına (proglamatik) bağlı olarak psikoloji biliminin uygulama alanı olarak kabul edilen "Rehberlik ve psikolojik yardım alanının" etkinlikleriyle, psikolojik danışma kuramlarının felsefi temelleri araştırma ve inceleme konusu yapılmıştır. Psikolojik danışma kuramlarının felsefi köklerinin yanında, temele aldıkları insana varlığına ilişkin dünya görüşleri temellendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, günümüzde de işlevselliğini sürdüren psikolojik danışma kuramlarının insan varlığına ilişkin görüşleri, felsefe tarihindeki filozof ve düşünürlerin epistemolojik ve ethik düşün sistemleriyle ilişkilendirilmiş ve eşleştirilmiş, birbirleriyle tutarlı görüş ve düşün sistemleri belirlenmiş ve incelenmeye çalışılmıştır. Davranışçı, psikoanalitik, gestalt, varoluşçu ve hümanistik psikolojik danışma kuramlarının "insan nedir" sorusuna yönelik sistemli dünya görüşleri, sağaltımla ilgili temel yaklaşımları, yine ,felsefe tarihi içinde yer alan çeşitli düşünürlerin görüş ve düşünce sistemleriyle ilgili olarak araştırma konusu yapılmıştır.

Çalışmada, önce," felsefe tarihi içinde insan" başlığı altında filozof ve düşünürlerin görüşleri taranmış, rehberlik disiplinin temel amaçlarıyla tutarlı olan görüş ve düşüncelerin kısa açılımları yapılmıştır. Đkinci olarak, "Psikolojik danışma kuramlarının felsefi boyutları" başlığı altında; davranışçı, psikoanalitik, gestalt, voruluşçu ve hümanistik psikolojik kuramlarının, insan doğasına, insanın ontolojik konumuna, ve psikoloji bilimine getirdikleri katkıları belirlenmiştir. Böylelikle, psikolojik danışma etkinlik ve uygulama alanının kuramsal boyutları, kuramların töropötik görüşleri ışığında, felsefi bir süzgeçten geçirilerek, temellendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Rehberlik ve felsefe. Psikolojik danışma ve Felsefe

Abstract

The Philosophical Bases of Guidance and Psychological Councelling Theories

The aim of tihis article is to discus the activites of "guidance and psyhological councelling help" discipline wihich is regarded as application of science of psychology connected with the" What is human being"of the discipline of philosophy and the philosophical bases of psychological counseling theories. Efforts have been made to determine not only the philosophical bases of psychological counseling

theories but also their world views with regard to the existance of human being. The views of current psychologicalcounseling tehories hava been associated with the epistemological and ethic sistems of philosophers and thinkers and theyhave been associaated with epistemolological end ethic sistems of philosophers and thinkers and they have been criticized. Furthermore, philosophies and wiews thad are consistent with each other are determined and examined. The systematic world of behaviorist, psychoanalytic, gestalt, existantialist, andhumanistic psychological counseling teheories, their basic approacht therapy are olsa the subject of this pape. First of all, the views of philosophy and brief explanations are provieded of wiews and ideas consistent with the basic aims of psychoanalytic, gestalt, existantiast and hümanistic theories of psychology made to the nature of human being, theontological condition of human beings and to the science of psychology are discussed under the heading "the philophical diemensions of psyychological are discussed under the heading "the philosophical diemenstions of psychological counseling theories". Thus, effort have been made to estanblish firmkly the tearetdical of dimensions of activities and field of applucation under the light ofterapeutic views of these theories.

Key words: Guidance and philosophy, psychological counseling and philosophy.